

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM
Pedagogische en Onderwijswetenschappen
Interfacultaire Lerarenopleidingen

Landelijk Expertisecentrum
Mens- en Maatschappijvakken

- ◆ aardrijkskunde
- ◆ geschiedenis
- ◆ maatschappijleer

Vakonderwijs
Taalgericht
PLATFORM

Zin in taal?!

Studiedag VDLG, 10 maart 2026

Jannet van Drie (j.p.vandrie@uva.nl)

Iedere docent een taaldocent.

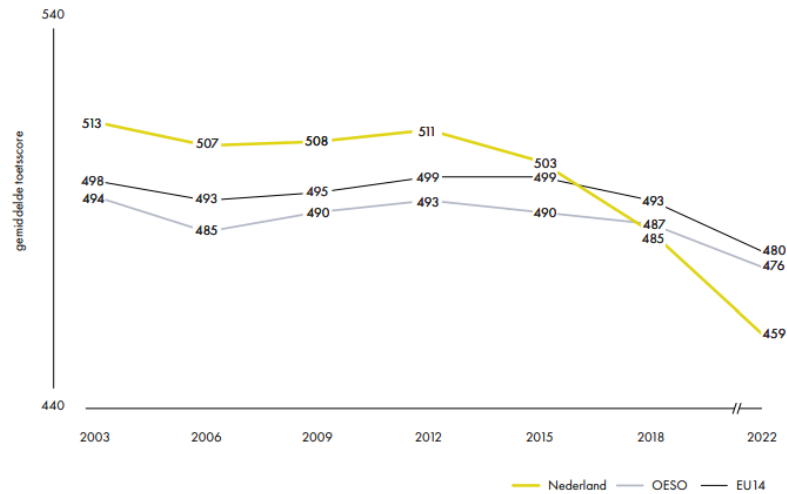
Opzet

- Waarom aandacht voor taal in alle vakken?
- Vaktaal
- Taalgericht Vakonderwijs
- Taalsteun bij lezen en schrijven

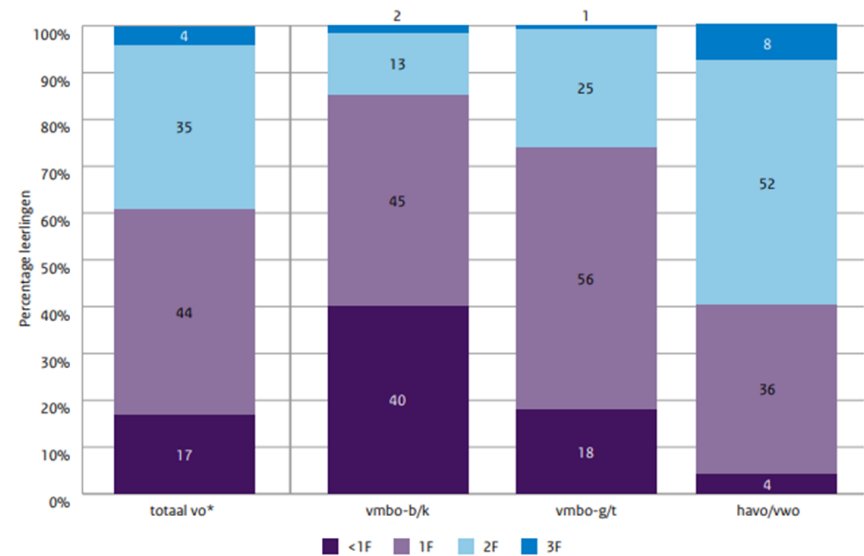
Hoe staat het ervoor?

Gemiddelde toetscores leesvaardigheid PISA-2003 t/m PISA-2022 (Nederland, OESO, EU14)

<https://open.overheid.nl/documenten/dpc-abad016c52ab34fac22733592873e9beecab06fa/pdf>

Percentage leerlingen dat de referentieniveaus voor schrijfvaardigheid beheerst per onderwijssoort

*Inclusief pro-leerlingen. De pro-leerlingen zijn vanwege de kleine steekproefgrootte niet als aparte groep bekeken.

<https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/2025/11/20/peil.schrijfvaardigheid-einde-tweede-lerjaar-voortgezet-onderwijs-2023-2024>

Wat valt u op ten
aanzien van
taalvaardigheid van
leerlingen?

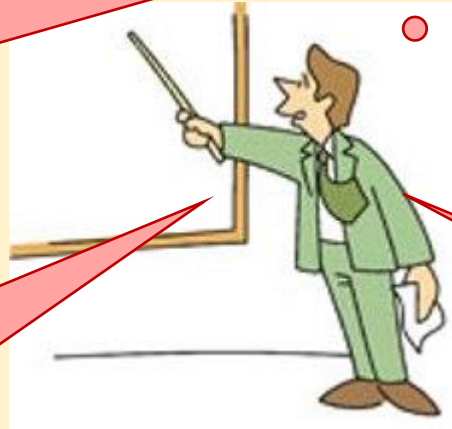
Wissel uit met uw buur.

Leerlingen begrijpen de teksten uit het schoolboek niet. Ze kunnen geen hoofd- en bijzaken te onderscheiden.

Leerlingen kennen veel woorden niet.

In gesprekken drukken leerlingen zich slecht uit.

Ze formuleren slecht bij toetsen: kreten, onvolledige zinnen en redeneringen.

Toetsvragen worden niet goed begrepen.

Aandacht voor taal in alle vakken

taal en
rekenen
in het
vizier

**Minister komt Kamer tegemoet:
eerst achterstanden taal en
rekenen aanpakken**

HOME / NIEUWS / KABINET SCHETST HOOFDLIJNEN 'MASTERPLAN BASISVAARDIGHEDEN'

Kabinet schetst hoofdlijnen 'masterplan
basisvaardigheden'

11 MEI 2022

Veranker taal en rekenen
in andere vakken en
leergebieden, maak alle
leraren verantwoordelijk.

Kerndoelen
voortgezet onderwijs

Actualisatie Kerndoelen - Nederlands

<https://www.slo.nl/@25214/kerndoelen-voortgezet-onderwijs/>

Kerndoel 1

De school stimuleert de taalcompetentie van leerlingen.

1A

De school zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving.

Het gaat hierbij om:

- aanbieden van taalactiviteiten in betekenisvolle contexten;
- aanbieden van een veelzijdig en actueel aanbod van jeugd- en *young adult*-literatuur binnen een vaste leesroutine;
- aanbieden van kennis en vaardigheden uit het leergebied Nederlands in onderlinge samenhang;
- stimuleren van de leesmotivatie en de durf om te spreken en te schrijven;
- ruimte bieden aan verschillende talen en taalvariëteiten van leerlingen.

1B

De school stimuleert de taalontwikkeling van de leerling in alle leergebieden.

Het gaat hierbij om:

- stimuleren van betekenisvolle activiteiten waarin school- en vaktaal en vakspecifieke taalvaardigheden verworven kunnen worden;
- stimuleren van het gebruiken van rijke teksten over inhoudelijke thema's in alle leergebieden;
- stimuleren van taalproductie en interactie in alle leergebieden;
- stimuleren van aandacht voor taalverzorging en taalgebruik in alle leergebieden;
- aanbieden van een schoolbrede set van aanpakken en flexibel inzetbare strategieën bij het ondersteunen van taalactiviteiten in de andere leergebieden.

Taal: voertuig voor het denken

Vier uitgangspunten:

- ✓ Taal, denken en leren zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden (Vygotsky, 1981)
- ✓ Onderscheid tussen dagelijkse taal en academische /schooltaal (Cummins, 2008)
- ✓ Elk vak kent zijn eigen vaktaal (begrippen, redeneringen, type teksten) (Goldman, et al., 2016)
- ✓ Lezen, schrijven en vakspecifiek denken/redeneren zijn met elkaar verbonden (Gibbons, 2002)

Dagelijkse taal en schooltaal: DAT en CAT (Cummins, 2008)

Concreet
Context
Eten, kauwen, spuug

Abstract
Zonder context
*Verteringsproces,
speeksel, functie*

← DAT ----een beweeglijk continuum----- CAT →

(c) Maaïke Hajer 2019

Gelijke
kansen

Soorten woorden	voorbeelden
Alledaagse woorden	vlees, schoenen, geld, lachen, helemaal, vrouw, gehakt, sandalen, behang
Algemene schooltaal	factoren, voorkomen, onderscheid, tegenovergestelde, hoofdzakelijk, verschijnselen, interventie, essentieel
Instructiewoorden	vul in, kruis aan, streep door, noteer, beschrijf, analyseer, verklaar, nuanceer
Vaktaalwoorden/vakbegrippen	farao, Industriële Revolutie, feodalisme, schaal, erosie, urbanisatie, romantiek, impressionisme, verdwijnpunten, kettingregel
Uitdrukkingen, taalnuanceringsen	aan de hand zijn, koken van woede, uitgekookt zijn, op prijs stellen, op zijn hoede zijn, onder zijn hoede zijn, de banken vallen

Kenmerken vaktaal G-L – een aanzet (1)

Verschillende soorten **begrippen**:

- Concreet en abstract
- Alledaags gebruik
- In andere taal uitgedrukt
- Symbolisch, metaforisch
- Andere betekenis voor andere mensen
- Vanuit verschillende disciplinaire achtergronden
-

Kenmerken vaktaal G-L – een aanzet (2)

I. Religies

- Voorbeelden van **denk- en redeneerwijzen**: beschrijven, vergelijken, contextualiseren, multiperspectiviteit, inleven
- Voorbeelden van **tekstsoorten**: beschrijving, vergelijking, beschouwing

II. Ethiek

- Voorbeelden van **denk- en redeneerwijzen**: beargumenteren, evalueren, standpunt vormen, multiperspectiviteit, afwegen van waarden
- Voorbeelden van **tekstsoorten**: beschouwing, betoog, opiniestukken

III. Persoonlijke zingeving

- Voorbeelden van **denk- en redeneerwijzen**: reflecteren, standpunt vormen (zichzelf verhouden tot), onderbouwen, afwegen van waarden, hermeneutisch verstaan, verschillende betekenislagen herkennen
- Voorbeelden van **tekstsoorten**: verhalen van betekenis, reflectietekst, autobiografie

Zingeven-
de taal

De eigen levensbeschouwelijke ervaringen en reflecties UITDRUKKEN

Omschrijving:

Taal van de leerling

Ik vind de taal om mijn eigen gevoelens, bedenkingen, vragen en meningen over levensvisie uit te spreken...

Levensbeschouwelijke vaardigheid doorheen drie fases, omschreven met de werkwoorden uit de leerplandoelen.

- **'taal', expressie als voertuig van ervaring en reflectie ontdekken en beleven:**

vertellen, taal van levensbeschouwelijk omgaan met het leven gebruiken, eigen levensbeschouwelijke ervaring uitdrukken, tweede taal en symboliek aanwenden, allerlei expressievormen leren kennen en gebruiken: taal, beweging, drama, muziek, beeldende kunst, foto, videofilm...

- **'taal' actief hanteren als expressie van diepte-ervaring en reflectie:**

zichzelf situeren, eigen levensbeschouwelijke 'wortels' omschrijven, typeren, verduidelijken, smaak en stijl ontwikkelen;

- **met oog voor de context levensbeschouwelijke boodschappen transfereren:**

overbrengen, meedelen, omzetten, frisse verwoordingskracht, formuleren, voorleven, getuigen, kwaliteitsvolle en toegankelijke zelfexpressie;

Kenmerken vaktaal G-L – een aanzet (1)

Verschillende soorten begrippen:

- Concreet en abstract
- Alledaags gebruik
- In andere taal uitgedrukt
- Symbolisch, metaforisch
- Andere betekenis voor andere mensen
- Vanuit verschillende discipline achtergronden
-

Kenmerken vaktaal G-L – een aanzet (2)

I. Religies

- Voorbeelden van **denk- en redeneerwijzen**: beschrijven, vergelijken, contextualiseren, multiperspectiviteit, inleven
- Voorbeelden van **tekstsoorten**: beschrijving, vergelijking, beschouwing

II. Ethiek

- Voorbeelden van **denk- en redeneerwijzen**: beargumenteren, evalueren, standpunt vormen, multiperspectiviteit, afwegen van waarden
- Voorbeelden van **tekstsoorten**: beschouwing, betoog, opiniestukken

III. Persoonlijke zingeving

- Voorbeelden van **denk- en redeneerwijzen**: reflecteren, standpunt vormen (zichzelf verhouden tot), onderbouwen, afwegen van waarden, hermeneutisch verstaan, verschillende betekenislagen herkennen
- Voorbeelden van **tekstsoorten**: verhalen van betekenis, reflectietekst, autobiografie

Zingevende taal

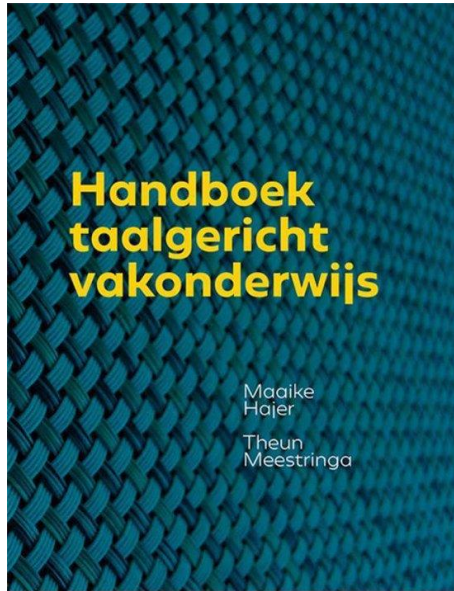
Wat zijn voor u kenmerken van de taal van G-L?

Wissel uit met uw buur.

Taalgericht vakonderwijs

www.taalgerichtvakonderwijs.org

uitgeverij
coutinho

*Vak- en vaktaaldoelen
worden samen ontwikkeld in
onderwijs dat gerichte
taalsteun biedt, vol
interactiemogelijkheden zit
en contextrijk is.*

Een voorbeeld

Bots, R., Boxel C. van, & Laan, E. van der (2009). *De verspreiding van christendom en islam in de periode 500 tot 1000: lesbrief*. Enschede: SLO.
<https://www.slo.nl/@4525/verspreiding/>

Vaktaaldoelen

Waar word je beter in?

De verspreiding van het christendom en de verspreiding van de islam zijn belangrijke veranderingen in de geschiedenis. Je leert in deze lessen:

- Hoe het christendom en de islam zich verspreidden tussen 500 en 1000.
- De begrippen waarmee je deze veranderingen beschrijft.
- Hoe je een verandering (namelijk verspreiding van een geloof) in de geschiedenis kunt beschrijven.

Context

Opdracht 2

Belangrijke woorden

- Maak deze opdracht in tweetallen.
- Je leert in deze lessen onderstaande woorden. Deze woorden heb je later nodig om de verspreiding van het christendom en de islam te beschrijven. Zet de woorden op de juiste plek in de tabel.
- Bespreek de opdracht klassikaal na.

Het Arabische Rijk	Het Frankische Rijk	Het klooster	De moskee	De profeet
Jezus Christus	De Islam	De bisschop	De moslims	De verspreiding
Het christendom	De kaliefen	Mohammed	Het ontstaan	Willibrord
Clovis	De kerk	De monnik	De Paus	De christenen
Mekka	Rome	Spanje	Ierland	Arabisch schiereiland

<p>Woorden die horen bij christendom</p>	<p>Woorden die horen bij christendom en islam</p>	<p>Woorden die horen bij islam</p>
<p>Woorden die je nog niet kent of waarvan je niet weet waar ze passen</p>		

TAALSTEUN

lezen

schrijven

Welk type tekst zullen vmbo-leerlingen beter begrijpen?

Fragment 1

In 1933 werd Hitler de baas van Duitsland. Hitler wilde dat Duitsland de baas van de wereld zou worden want hij vond dat het Duitse volk beter was dan de andere volken. Daarom wilde hij een oorlog beginnen. Hij wilde een groot leger opbouwen. Dit leger had extra veel wapens nodig en met die wapens wilde Hitler de wereld veroveren. Daarom werden er wapenfabrieken geopend. Het voordeel van de nieuwe wapenfabrieken was dat veel werklozen in de wapenfabrieken konden werken. Hierdoor werd het probleem met de werkloosheid in Duitsland opgelost (...)

Fragment 2

In 1933 werd Hitler de baas van Duitsland. Hitler vond dat Duitsland de baas van de wereld moest worden. Hitler vond het Duitse volk veel beter dan de andere volken. Hitler wilde een oorlog beginnen. Hij wilde een groot leger opbouwen. Het leger had extra veel wapens nodig. Met die wapens wilde Hitler de wereld veroveren. Er werden wapenfabrieken geopend. Werkloze Duitsers kregen werk in de wapenfabrieken. De werkloosheid in Duitsland werd minder. (...)

Met welk doel wordt de tekst gelezen?

Begrijpend leesstrategieën

Bijv. 5 V's

1. Voorbewerken
2. Voorspellen
3. Vragen stellen
4. Visualiseren
5. Vat samen

Opdracht 10

- a Schrijf in je eigen woorden op wat de volgende twee verhalen jou te zeggen hebben.
- b Welk verhaal geeft antwoord op een zinvraag en welk op een ethische vraag? Om welke vragen gaat het dan?
- c Vergelijk jouw antwoord met dat van een klasgenoot.

Vakspecifieke tekstsoorten lezen

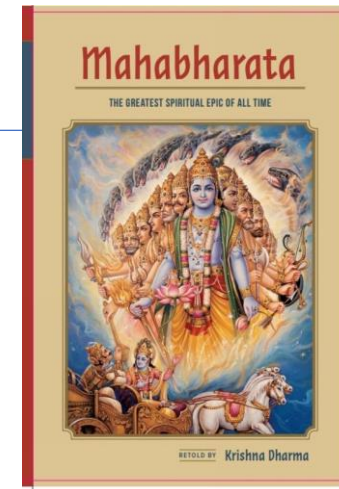
Verhalen met betekenis

Leesdoel:

- I. Verhaal begrijpen – situatie
 - Wie, wat, waar, wanneer, waarom?

- II. Verhaal verstaan – betekenis
 - Doel van de auteur
 - Betekenis voor mij
 - Betekenis voor een ander
 - Betekenis binnen een religie

Hoe leer je leerlingen dit type teksten lezen?

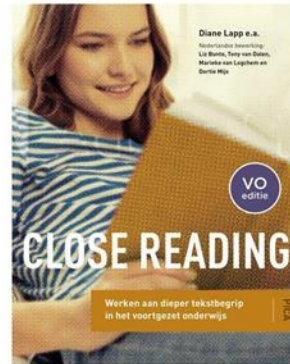
Om verder te denken:

- Welke tekstsoorten staan centraal binnen het vak/ in de les?
- Met welk doel worden deze teksten gelezen?
- Welke vakspecifieke leesvaardigheden horen daarbij?
- Hoe kun je leerlingen daarbij ondersteunen?

Contemplatief lezen – van Deursen-Vreeburg (2023)

<https://www.kuleuven.be/thomas/page/oefenschool-voor-het-leven/>

Taalsteun bij lezen – algemene suggesties

- <https://www.close-reading.nl/>
- Moss, B., Lapp, D., Grant, M., & Johnson, K. (2022). *Close Reading: Werken aan dieper tekstbegrip in het voortgezet onderwijs* (Nederlandse vertaling M. van Logchem, L. Bunte, T. van Dalen & D. Mijs). Pica.

Salevo: Samenwerkend lezen in het vo

- Welie, C. Samenwerkend lezen in het voortgezet onderwijs (SALEVO). *Didactiek Nederlands – Zo kan het ook*. <https://didactieknederlands.nl/zokanhetook/2019/10/samenwerkend-lezen-in-het-voortgezet-onderwijs-salevo/>
- <https://www.nko.nl/onderzoeksprojecten/samenwerkend-lezen-het-voortgezet-onderwijs-salevo>

- <https://www.detalengroep.nl/publicatie/11050/>
- Pronk, M., & de Vos, B. (2018). Lezen met de leessandwich. *Levende Talen Tijdschrift* <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltm/article/view/1769/1376>

Schrijven

- 2p 34 In 1948 werd de staat Israël uitgeroepen.
→ Geef in enkele zinnen een verklaring voor het ontstaan van de staat Israël. Gebruik daarbij de volgende drie begrippen in een juiste samenhang en betekenis: **diaspora**, **zionisme** en **Holocaust**.

Doe het zo:

Het ontstaan van de staat Israël heeft te maken met ...

Leerling A

Het ontstaan van de staat Israël heeft te maken met de diaspora, waardoor als gevolg de holocaust gebeurde en nu eisen ze een eigen staat, dat heet “zionisme”.

Leerling B

Dat de joden overal ter wereld zijn weggejaagd dat noem je diaspora in de WOII heeft de holocaust plaatsgevonden en zijn de meeste joden weggevoerd uit Nederland. Het zionisme is het politiek begrip voor een groep mensen die opkomt voor een joodse staat.

Waar gaat het mis?

- Inhoudelijke kennis ontbreekt/is foutief of leerling weet niet goed wat hij/zij vindt
- Te veel spreektaal/DAT(o.a. ze, die)
- Vraag niet begrepen
- Alles opschrijven zonder antwoord op de vraag te geven
- Relaties/verbanden worden niet duidelijk weergegeven of blijven impliciet
- Geen structuur
- Te algemeen, niet concreet gemaakt (bijv. met een voorbeeld)
-

Veel processen tegelijk:

- Aandacht voor inhoud
- Aandacht voor redeneren
- Aandacht voor opbouw/structuur
- Schrijven van goede zinnen
 - Taalgebruik, spelling, interpunctie
 - Plannen, reviseren, checken

Wat weten we vanuit onderzoek?

- Door schrijftaken leer je over inhoud (Klein, 1999), het is een manier om informatie te verwerken
 - oefenen met korte schrijfoopdrachten, om gedachten onder woorden te brengen, niet gericht op beoordeling (vaktaal gebruiken) (Holdinga, 2023)
- Het geven van gerichte instructie zorgt voor betere kwaliteit teksten (Holdinga, 2023)
- Dit gaat niet ten koste van wat leerlingen inhoudelijk leren (Holdinga, 2023)
- Domein-specifieke instructie is krachtiger dan generieke schrijfinstructie (van Drie et al., 2015)
- Domein-specifieke schrijfinstructie leidt tot betere teksten (De La Paz et al, 2005; Holdinga, 2023; Lee & De La Paz, 2021; van Driel et al., 2024)

Schrijfoopdrachten: enkele aandachtspunten

- Waarom een schrijfoopdracht?
 - Schrijven om te laten zien wat je weet? – writing to **display** knowledge
 - Schrijven om je te ‘helpen’ denken? – writing to **develop** knowledge
- Om welke tekstsoort gaat het?
 - Beschrijving van een religie
 - Verslag van een bezoek naar een religieus gebouw/bijeenkomst
 - Beschouwing over de vraag: wat is geluk?
 - Reflectie op eigen levensbeschouwing
 -
- Wie is de beoogde lezer?
- Hoe komen leerlingen aan inhoud om over te schrijven?

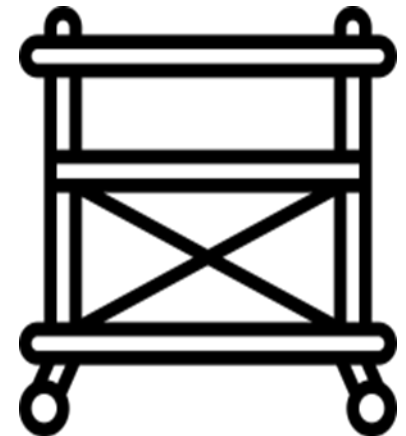
Taalsteun bij schrijven

Voorafgaand aan het schrijven

- Herkennen instructiewoorden en soorten vragen
- Voorbeeldteksten
- Schema's

Tijdens het schrijven

- Woordenlijsten
- Schrijfkaders
- Interactie

Herkennen instructiewoorden en soorten vragen

Instructiewoorden

- Voorafgaand aan het schrijven
- Herkennen soort vraag en eisen

Opdracht – Wat voor soort vraag is dit?

1. Geef bij de volgende vragen aan of het een beschrijvende, vergelijkende, verklarende of evaluerende vraag is. **Onderstreep bij elke vraag de woorden waaraan je kan zien wat voor type vraag het is.**
 - a. Noem een belangrijk verschil tussen het katholicisme en protestantisme.
Type vraag:
 - b. In hoeverre vind je dat Jezus de stichter van het christendom was?
Type vraag:
 - c. Waarom was Paulus zo belangrijk voor het ontstaan van het christendom?
Type vraag:
 - d. Wat is carnaval?
Type vraag:
2. Bedenk met je buur een goede beschrijvende, vergelijkende, verklarende en evaluerende vraag bij paragraaf X.

Weet een leerling
hoe een goede
tekst eruit ziet?

Levensbeschouwelijk groeiboek

4. De opdrachten tellen mee voor meer dan de helft van de punten dagelijks werk. Hierbij worden (meestal maximaal 5) punten gegeven op de kwaliteit van het nadenken (en niet op het standpunt zelf) met volgende 5 criteria:
- To the point: antwoorden op de vraag, en niet ernaast
 - Persoonlijk: antwoorden vanuit jezelf, vanuit een ik-standpunt met persoonlijke betrokkenheid, vanuit de keuzes die de leerling in zijn leven maakt
 - Concreet: antwoorden met (een) voorbeeld(en) en vermijden van veralgemeningen (bv.: soms, altijd, iedereen weet...)
 - Evenwichtig: genuanceerd antwoorden met ruimte voor 'enerzijds/anderzijds' en durven kritisch zijn tegenover het eigen standpunt
 - Gefundeerd: antwoorden op de waarom-vraag, ver genoeg durven doordenken en proberen uit te leggen waarom je denkt wat je denkt.

Bespreken voorbeeldteksten

(toetsvragen of langere teksten)

Voorbeeldteksten

- Voorafgaand aan het schrijven
- Zicht geven op criteria goed antwoord/tekst

- Beantwoord onderstaande vraag individueel.
- Bespreek je antwoorden in je groep. Wat zijn sterke en zwakke punten in de antwoorden en welk antwoord is het beste en waarom? (evt. m.b.v. een invulschema).
- Aan welke criteria moet een goed geformuleerd antwoord voldoen?
- Plenaire bespreking.
- Opbrengst: lijst met gezamenlijk geformuleerde criteria
- Nieuwe vraag beantwoorden
- Leerlingen bekijken elkaars antwoord en kleuren onderdelen (criteria)

Opdracht 8

De verandering beschrijven

Je gaat nu de verspreiding van de islam beschrijven. Je vult de blokjes op het werkblad in door de informatie uit de tekst in een of twee zinnen samen te vatten. Geef ook aan wanneer het was en waar. Je mag overleggen met een klasgenoot.

Schema

- Voorafgaand aan het schrijven
- Ondersteuning bij selecteren en ordenen
- Passend bij redeneervaardigheid

De verspreiding van de islam op het Arabische schiereiland

Hoe de situatie eerst was:

Wat er toen gebeurde:

Hoe de situatie daarna was:

• wanneer:

• waar:

• wanneer:

• waar:

• wanneer:

• waar:

Vragend samenvatten (Alkema, 2022, 2025)

Proces & schema

- Voorafgaand aan het schrijven
- Ondersteuning bij proces van lezen, kern uit tekst halen
- Ondersteuning bij ordenen informatie

Figuur 3 De drie stappen van de vragend samenvat strategie

VRAGEND SAMENVATTEN

- Lees** een alinea: Langzaam, zeer geconcentreerd en kritisch
- Wat wordt er beweerd, wat zijn de *denkstappen* die de auteur maakt?
 - Begrijp ik de *redenatie*?
- Stop:** Opkijken en overhoren;
- Denk na: kan ik de redenatie van de auteur nadoen in een *redeneerschema*: gebruik kladpapier
 - Herken ik het argument hierin ter verdediging van de stelling?
- Noteer**
- In schema:
- Het argument dat de auteur in deze alinea naar voren brengt;
 - Kort en in *eigen woorden*
 - Schrijf onder het argument het *subargument* op: de *ondersteuning* voor dat argument, voorbeelden die genoemd worden om het argument te illustreren.

Tekst 1: Steve Jones	Tekst 2: Chris Stringer
Stelling: De mens evolueert niet meer	Stelling: De mens evolueert nog wel
De mens heeft een hoge levensverwachting (= een feit)	Ontstaan van steden en landbouw (= een historisch feit)/ Er is veel genetische diversiteit (kan je zien/feit)
Gevolg	Gevolg
Natuurlijke selectie, het mechanisme van evolutie, bestaat niet meer (argument tegen evolutie/voor de stelling)	Snellere genetische verandering (argument voor evolutie)/ Veel verschillende populaties door veel verschillende steden
Mannen krijgen steeds jonger kinderen (= een feit)	Er zijn genoeg mensen zonder voedsel en gezondheidszorg (= een feit)
Gevolg	Gevolg
Minder mutaties in sperma (dus kleinere kans op evolutie)	Er is wel natuurlijke selectie en dus evolutie
Door landbouw zijn menselijke populaties zo groot geworden dat zij met elkaar in verbinding staan.	Sowieso 50 mutaties per generatie waarop geselecteerd kan worden
Gevolg:	Gevolg
Populaties zijn niet meer van elkaar gescheiden	Nog steeds genoeg mutaties (dus we blijven evolueren)

Afbeelding 7. Voorbeeld van een samenvatschema

- Voorafgaand aan het schrijven
- Ondersteuning bij selecteren en ordenen
- Passend bij redeneervaardigheid

Vragend samenvatten - 2

Vergelijkbare argumentatie	Bron 1/Auteur 1 De mens evolueert niet meer.	Bron 2/Auteur 2 De mens evolueert nog steeds.	Eigen toelichting/kritische noot
Argument 1 Natuurlijke selectie: wel/niet	<p>1 NATUURLIJKE SELECTIE, het mechanisme van evolutie, bestaat niet meer.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De mens heeft een hoge levensverwachting 	<p>2 Er is wel NATUURLIJKE SELECTIE en dus evolutie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er zijn genoeg mensen zonder voedsel en gezondheidszorg • In arme landen veel gevaarlijke infectieziekten 	<p>1. Ik denk dat ik het wel eens ben met tekst 2, niet overal op aarde leeft de mens in voorspoed. Dat heb ik geleerd bij aardrijkskunde in klas 2.</p> <p>Ok en trouwens: 2. de mens heeft de techniek uitgevonden met zijn eigen brein, brein leeft, hoort bij de 'natuur', dus is er nog natuurlijke selectie, want brein bevat DNA en als daar een verandering in optreedt, krijg je een andere eigenschap en daar kan op geselecteerd worden. En als die verandering dan ook nog in je voortplantingscellen zit, dan kan je die eigenschap overerven. Dat heb ik geleerd in klas 2 bij biologie en herhaald bij WON in klas 4.</p>

Afbeelding 9. Voorbeeld van twee samengevoegde kerngedachten (alinea 2 van bron 2 is naast alinea 1 van bron 1 gezet) waaraan een kritische noot is toegevoegd en een overkoepelterm (kolom 1).

- Voorafgaand aan het schrijven
- Ondersteuning bij selecteren en ordenen
- Passend bij redeneervaardigheid

Vragend samenvatten - 2

Vergelijkbare argumentatie	Bron 1/Auteur 1	Bron 2/Auteur 2	Kritische noot
Argument 1	De mens evolueert	NATUURLIJKE SELECTIE	met tekst in
Natuurlijke selectie: wel/niet			dan kan je Dat heb ik biologie en herhaald bij

Ze hebben echt moeten nadenken, over wat er in de bronnen staat, hoe die zich tot elkaar verhouden en hoe de informatie uit het schoolboek gekoppeld kan worden. Maar wat erg leuk is, is dat ik een paar juweeltjes van teksten heb gelezen...
(Alkema, 2022, p. 251)

Afbeelding 9. Voorbeeld van twee samengevoegde kerngedachten (alinea 2 van bron 2 is naast alinea 1 van bron 1 gezet) waaraan een kritische noot is toegevoegd en een overkoepelterm (kolom 1).

Opdracht 11

Maak zelf een toelichting bij de kaart

Schrijf een toelichting bij de kaart. Maak deze opdracht eerst alleen in het klad.

- Gebruik bij het schrijven de aanwijzingen hieronder.
- Gebruik zoveel mogelijk de woorden die bij opdracht 1 in de tabel gezet hebt.

In Nederland en andere West-Europese landen is het grootste deel van de bevolking

Dat ontstond in ,
want toen

In het Midden-Oosten en Noord-Afrika is het grootste deel van de bevolking

Dat ontstond in ,
want toen

In Spanje vind je veel oude kerken maar ook moskeeën uit de periode 500 tot 1000. Dat komt omdat

Hulpmiddel:

Wat je moet beschrijven	Woorden die je kunt gebruiken
Wanneer	In (jaartal), rond...., aan het eind van de (telwoord) eeuw, jaar geleden, van tot....
Waar	In wat we nu (land, gebied) noemen, ... In het Frankische rijk.
Gebeurtenissen	Beschrijven in verleden tijd (dit gebeurde) of voltooid tijd (dit is gebeurd).
Verandering (namelijk: verspreiding)	Volgorde: in ... (jaartal), in ... (jaartal); eerst, toen, daarna Oorzaak-gevolg: dit kwam doordat...; dit had tot gevolg dat ...; hierdoor ontstond ...; dat was er de oorzaak van dat ...
Verspreiding	Een aantal, weinig → steeds meer, ... werd/wordt, grotere groepen → de meeste, alle, in z'n geheel, is
Verandering	Vanaf toen ...; voortaan...;

Schrijfkader en woordenlijst

- Tijdens het schrijven
- Ondersteuning op structuur tekst en verbanden

Interactie

- Groepswerk of onderwijsleergesprek voorafgaand aan het schrijven
- Samen schema's maken
- Samen een tekst schrijven
- Feedback geven op elkaars teksten

Interactie

- Voorafgaand aan het schrijven – inhoud ontwikkelen
- Tijdens het schrijven

Hoe verder?

Voor de eigen lessen

- Wees bewust van de rol van de taal
- Denk bij voorbereiding van lessen na over:
 - Welke talige eisen horen bij de leerdoelen?
 - Welke ondersteuning is hiervoor nodig?
- Benut voorbeelden uit andere vakken en ‘vertaal’ ze voor het eigen vak
- Stem af met Nederlands

Voor de sectie / vakvereniging om verder over door te denken....

- Wat is kenmerkend voor de taal van het vak?
 - Begrippen
 - Type teksten
 - Redeneervaardigheden
 - Vakspecifieke strategieën voor lezen, schrijven en spreken
- Wat vinden leerlingen precies lastig?
- Verzamelen en delen van voorbeeld aanpakken en lessen

**Wat zou u in een
volgende les willen
uitproberen?**

Een betere vakdocent door
aandacht voor vaktaal!

- Alkema, E. (2022). *Schrijven met kennis van zaken. Een didactiek voor de zaakvakken. Handreiking voor docenten*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
https://pure.uva.nl/ws/files/96499259/Handreiking_voor_docenten.pdf
- Alkema, E., Van Weijen, D. & Rijlaarsdam, G. (2025). Vragend samenvatten: aandacht voor focus en essentie. *Tijdschrift Onderwijs Praktijk Studies*, 3. DOI: 10.54657/TOPS.19483
- Bots, R., Boxtel C. van, & Laan, E. van der (2009). *De verspreiding van christendom en islam in de periode 500 tot 1000: lesbrief*. SLO. <https://www.slo.nl/@4525/verspreiding/>
- Elbers, E. (2012). Iedere les een taalles? Taalvaardigheid en vakonderwijs in het (v)mbo. De stand van zaken in theorie en onderzoek. Utrecht en Den Haag: Universiteit Utrecht en PROO.
- Hajer, M. & Meestringa, T. (2020). *Handboek Taalgericht Vakonderwijs*. Coutinho.
- Holdinga, L. (2023). *Disciplinary writing: Four empirical studies on historical and philosophical literacy*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam.
- Holdinga, L., Janssen, T., Van Drie, J., & Rijlaarsdam, G. (2022). Het nut van opschrijven: de functies van schrijftaken bij geschiedenis en filosofie nader beschouwd. *Dimensies*, 4.
- Land, J. (2009). *Zwakke lezers, sterke teksten? Effecten van tekst- en lezerskenmerken op het tekstbegrip en de tekstwaardering van vmbo-leerlingen*. Uitgave van Stichting Lezen.
- Leeuw, B., van der & Meestringa, T. (2014). *Genres in schoolvakken*. Coutinho.
- Italiaander, M. (2025). Taalgericht Vakonderwijs in godsdienst- en levensbeschouwing (GL). *Narthex*, 25(3), 26-29.
- van Drie, J., Braaksma, M. & Van Boxtel, C. (2014). Beter schrijven bij geschiedenis. Effecten van schrijfinstructie op algemene tekstkwaliteit en historisch redeneren. *Levende Talen Tijdschrift*, 15(3), 3-11.
- van Drie, J. & Holdinga, L. (2025). Taalsteun voor schrijven in de mens- en maatschappijvakken. Een overzicht van effectieve instructie- en werkvormen. *Dimensies. Tijdschrift voor didactiek van de Mens- en Maatschappijvakken*, 10, 8-26. (www.dimensies.nu).
- van Gaans, G. (2025). Religieuze geletterdheid als krachtige kennis. Een religiewetenschappelijke kenniskader voor het leergebied Levensbeschouwing & Religie als basis voor modern burgerschapsonderwijs. *Tijdschrift voor didactiek van de Mens- en Maatschappijvakken*, 11.

Verder lezen

- den Elzen, M., Oorschot, F., Visser, A., Leeuw, B. van der, & Meestringa, T. (2018). *Redeneren en formuleren bij mens- en maatschappijvakken: een vakspecifieke uitwerking van taalgericht vakonderwijs*. Enschede: SLO. <https://www.slo.nl/thema/meer/taalgericht-vakonderwijs/lesvoorbeelden-materialen/redeneren-formuleren-vakken/@4618/redeneren-formuleren-2/>
- Savenije, G. (red.). (2018). *Denken en redeneren in schrijftaken bij de mens- en maatschappijvakken. Lesmateriaal ontwikkeld in een professionele leergemeenschap*. Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken. [https://www.expertisecentrum-mmv.nl/wp-content/uploads/Savenije Denken en redeneren in schrijftaken.pdf](https://www.expertisecentrum-mmv.nl/wp-content/uploads/Savenije_Denken_en_redeneren_in_schrijftaken.pdf)
- van der Leeuw, B, Hajer, M., Scharten, R., & Vos, B. de. (2013). *Werken aan vaktaal in de mens- en maatschappijvakken*. Enschede: Platform Taalgericht Vakonderwijs/SLO. <https://www.slo.nl/@4190/werken-vaktaal-mens/>
- van Drie, J. (red.) (2012). *Taalgericht vakonderwijs in de mens- en maatschappijvakken. Handreiking voor opleiders en docenten* Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken. <http://www.expertisecentrum-mmv.nl/index.php?PgNr=7>
- van Drie, J. (red). (2015). *Verbeteren van schrijfvaardigheid in de mens- en maatschappijvakken. Handreiking voor opleiders en docenten*. Uitgave Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken. <http://www.expertisecentrum-mmv.nl/index.php/Publicaties>
- van Drie, J. e.a. (2016). *Genrespecifiek schrijven in de mens- en maatschappijvakken*. http://www.expertisecentrum-mmv.nl/cms_data/genrespecifiek_schrijven_web_april2016.pdf

Websites

- www.taalgerichtvakonderwijs.org: informatie over taalgericht vakonderwijs, publicaties, lesvoorbeelden, observatieformulieren, etc.
- <https://www.onderwijskennis.nl/kennisbank/hoe-geef-je-vorm-aan-effectief-taalgericht-vakonderwijs> : informatie over taalgerichtvakonderwijs en theoretische achtergronden
- <https://www.expertisecentrum-mmv.nl/taalgericht-vakonderwijs/> : o.a. kennisclips geschiedenis, publicaties
- <https://www.slo.nl/thema/meer/taalgericht-vakonderwijs/lesvoorbeelden-materialen/>:
Lesvoorbeelden en brochures
- http://www.expertisecentrum-mmv.nl/index.php/schrijven_in_de_klas_doel_project : informatie voor schrijfvaardigheid met lesvoorbeelden en videomateriaal